

På väg in i regskogen med vandringsstaven i handen. Ett möte med huaorani och deras livsmiljö – samt ett minne för livet. Både spjut och blåsör används ännu.

En resa genom tiden i Huaoraniiland

Många är berättelserna om de våldsamma huaorani i Amazonas regnskog, som med spjut dödar missionärer, varandra och människor ur kringboende etniska grupper. De böcker och artiklar jag läst har bara ökat min nyfikenhet på hur denna mytomspunna grupp själva ser på sin omvärld, och jag bestämde mig för några år sedan att besöka dem för att förhoppningsvis återvända med en mer rättvisande bild.

Text och foto: Roger Reinhold, fil mag i socialantropologi och bergsbestigare.

I gryningen lämnar jag El Coca, vid floden Napo, i nordvästra delen av Ecuador, tillsammans med två Amazonasindianer, Huaoranis, två bröder i ungefär samma ålder som jag, och de har gått med på att ta mig med till sin hemby. Vi är på väg från djungelstaden El Coca, och åker i en rostig röd Nissan-pickup på den skumpiga grusvägen rakt in i mot Amazonas regnskog, El Oriente. Slutdestinationen är huaoranibosättningen Quehueire Ono, "där kannibalerna bor", vid floden Shiripuno, djupt inne i Huaoraniland.

Min ambition är att fördjupa mina kunskaper om hur huaoranis tänker och lever, genom att under en tid bosätta mig hos dem på deras villkor.

DET SANNA FOLKET

Huaorani (även kända som Waorani) är ett nomadiserande jägar- och samlarfolk som lever i nordvästra delen av Amazonas mellan floderna Napo och Curaray. Centralt för huaoranis kultur är att ständigt vara i rörelse och ha möjlighet att när som helst förflytta sig till nya områden. Detta sätt att leva skattar huaorani högt, och gör att de alltid kan bibehålla en viss autonomi. Man tror att huaorani har levt i småskaliga bosättningar, kulturellt och språkligt homogena samhällen, sedan långt före konkvistadorerna anlände. Även om mycket har förändrats under de senaste decennierna väljer många huaorani än idag leva isolerat och söker inte kontakt med andra.

Huaorani betyder "Det sanna folket". Alla människor som inte är huaorani kallas cohouri, vilket kan översättas med kannibal eller rovdjur. Dessa namn kan vara ett steg på vägen att förstå hur de förhåller sig till sin omgivning. Enligt huaoranis folklöre är alla icke-huaorani rovdjur som livnär sig på att jaga, döda och äta det sanna folket. Cohouri kan vara kringboende etniska grupper, såväl som militärer, oljearbetare och missionärer som alla hamnat i våldsamma incidenter med huaorani.

LÄNGS VÍA AUCA PÅ ETT BILFLAK

Nu sitter jag alltså på flaket till den röda Nissan-pickupen med min ryggsäck – äntligen på väg. Dagen innan provianterade jag på den lokala marknaden i utkanten av El Coca och köpte ris, tonfisk, matolja, socker och kaffe, förnödenheter som ska räcka ett par veckor. Jag införskaffade också machetes, fiskekrokar, hagelskott, pennor och sytillbehör att ge bort i gåvor eller använda som bytesvaror.

Vi färdas på vía Auca, vilket kan översättas med "Vildarnas väg", ett namn som kommer av kichwaIndianernas ord för vilde, auca. Detta ord används också nedsättande om huaorani. Vi åker i timmar rakt in i den vackra regnskogen, men den närmaste utsikten är alls ingen idyll. Vägen byggdes av nordamerikanska och europeiska oljebolag som under 70-talet prospekterade i området, och kantas av dubbla rader rostiga oljeledning. Vi passerar nybyggarbosättningar och oljeanläggningar. Efter många timmar stannar vi till slut vid floden Shiripuno.

Efter en bit mat försöker vi sjösätta en sex meter lång kanot, med viss hjälp från ett par nybyggare bosatta i närheten. Kanoten är tillverkad av en uthuggen trädstam

och visar sig vara enormt tung. Vi misslyckas med att få ner den till vattnet, och bestämmer att istället fortsätta till fots tidigt nästkommande dag. Dagarna är varma i El Oriente, men temperaturen kan sjunka ända ner till 13 grader celsius. Luftfuktigheten är 80 – 90 procent och det regnar ungefär 3 500 millimeter per år. Natten blir också kall och fuktig, och jag ligger sömlös och lyssnar på regnet.

TILL FOTS IN I DJUNGELN

Nästa morgon möter jag upp med mina två guider som luktar alkohol och är lätt bakrusiga. Den ena brodern har också ett annat guideuppdrag och ska möta några franska ekoturister. Jag och den yngre brodern ska istället följa floden Shiripunos södra kant till fots, i riktning mot Quehueire Ono, en färd som ska ta några dagar. Tempot är högt men jag fokuserar blicken på guidens fotspår, och försöker undvika att snubbla på rötter eller halka i leran.

Många etniska grupper i Amazonas som under 1500-talet kom i kontakt med conquistadorer och andra kolonisatörer drabbades av en helt ny sjukdomsproblematis i form av mässlingen, gula febern, tyfus och smittkoppor. Dessa typer av hot har huaorani varit relativt förskonade från, sannolikt tack vare sin avskärmade kultur. Det största hotet mot huaoranipopulationen har istället varit deras interna konflikter med dödlig utgång.

Vid den första demografiska räkningen 1960 fann man att populationen uppgick till cirka 600 personer. Grundat på omfattande genealogiska undersökningar kom antropologen James A Yost på 70-talet fram till att 17 procent av dödsorsakerna hos huaorani orsakats av externa faktorer, som exempelvis attacker från andra etniska grupper. 38 procent berodde på ormbett från någon av de cirka nio sorters giftiga ormar som finns i området. I princip alla huaoranimän har någon gång blivit ormbitna.

Merparten av dödsorsakerna, så pass mycket som 44 procent, kunde istället spåras till interna etniska vendettor mellan olika huaoranigrupper. Enligt Yost gick det inte att hitta en enda kvinna över 25 år som inte hade förlorat en förälder eller nära anhörig i våldsamma konflikter, interna eller externa. Inte heller kunde Yost finna en enda huaoraniman som inte hade varit delaktig i spjutattacker, det vill säga endast 1 procent av dödsorsakerna kunde härledas till vad vi i väst skulle kalla för naturlig död.

År 2002 hade populationen ökat till 1 400, varav 55 procent var under 16 år. Denna ökning kan delvis förklaras med missionärens och grundskolelärares arbete i området, en verksamhet som påbörjades en tid efter den tragiska händelse i januari år 1956 som följde på huaoranis första möte med missionärer.

Enligt vad jag och mina guider kommit överens om, är det tänkt att jag ska möta upp den äldre huaoranibrodern som gav sig av för att guida en grupp fransmän. Turistgruppen kommer att färdas i en kanot med utombordsmotor, och jag kan förhoppningsvis få lift med dem ända fram till Quehueire Ono. Att arbeta med turism är ett sätt

Det största hotet – interna konflikter med dödlig utgång.

för huaorani att sporadiskt tjäna pengar och få tillgång till användbara varor från väst.

Nästa dag kommer mycket riktigt en relativt stadig och stor kanot fullastad till relingen med franska ekoturister. Jag hämtar min packning och tar farväl av shuarbarnen. Fransmännen ser på mig med undrande blickar, lite perplexa över att en blond svensk plötsligt kliver på deras kanot mitt i djungeln. En av dem frågar: "Bor du här?" "Nej", svarar jag, och berättar mer medan kanoten tar oss motströms upp för floden.

KONTAKTEN MED MISSIONÄRER

Efter ett par timmars färd med kanoten finner vi en lämplig plats att slå läger på bakom en tvär flodkrök. Det är en större sandbank; vacker, öppen, och full av gula fjärilar.

Kvinnor och barn flyr undan för att inte komma i vägen för denna kraft.

drygt tre meter långa rakbladsvassa och triangelformade spjut av massivt trä. De fem missionärerna hade på eget bevåg lyckats lokalisera en dittills okontaktad huaorani-grupp uppifrån sitt sportplan, och tagit kontakt genom att fira ner gåvor i en korg från planet. Efter att huaorani i sin tur lämnat saker att fira upp i denna korg beslutade missionärerna att gå ner och landa.

HUAORANI OCH HUARANI – VI OCH DOM

Berättelser om huaorani som primitivt mordiska spreds efter tragedin 1956 till stora delar av världen. Bilden av "Ecuadors sista vildar" förmedlas fortfarande av sensationslystna journalister. Förvisso är det sant att de dödat människor de betraktar som fiender, och att detta troligtvis kan ske än idag, men jag vill försöka förstå varför. Våldsamheter och dödande finns i de flesta kulturer, men hos huaoranis förekom det alltså på ett sätt som höll på att leda till att den egna populationen krympte.

Viktigt i sammanhanget är att huaorani inte ser sig själva som en självklar homogen grupp. Icke-relaterade huaorani benämns istället huarani och betraktas inte per automatik som gelikar. Innan huaorani kom i kontakt med missionärer bodde de i långhus, byggda på en höjd, långt från större floder. Långhusboendet eller hushållet kunde bestå av 10-35 personer, förenade genom blods- eller äktenskapsband, eller på annat sätt upptagna i familjen.

I närområdet kunde det sen finnas två till tre andra liknande långhusboenden med vilka man hade någon form av släktband, och därför viss gemenskap med. Huaorani gifter sig traditionellt med någon som står gruppen nära, exempelvis en kusin. De bosätter sig hos den grupp där kvinnans familj finns. Dessa familjeallianser sammanfogas av ett kulturellt kitt som präglas av en stark kollektiv identitet. Ju längre tid huaorani bor, äter och sover tillsammans, desto mer solidarisk blir gruppen. Genom distansen till grupper som huarani och cohouristärker huaoranis vi-identitet i den egna lilla gruppen eller familjen.

PÏI, LIV OCH DÖD

Händelser som har att göra med liv och död har stor betydelse för huaoranis historiska tidsindelning, organiserad kring kontraster av cykiskt återkommande sekvenser mellan krig och fred. Om man vill försöka förstå logiken bakom huaoranis spjuträder och dödande, utan att för den sakens skull sympatisera, måste man börja med begreppet pïi. Kortfattat kan pïi beskrivas som en mordisk vrede som "drabbar" huaorani om exempelvis ett barn eller annan nära släkting dött på ett, som de uppfattar, onaturligt vis. Antropologen Laura Rival menar att pïi och spjuträder är ett sätt för huaoranis att reglera balansen i den sociala miljön, rubbad av onaturlig död.

Då män "hamnar" i pïi börjar de genast tillverka spjut och planera en räd mot dem som anses ha orsakat dödsfallet. Kvinnor och barn flyr undan för att inte komma i vägen för denna kraft. I skydd av natten beger sig sedan ett antal huaoranimän iväg på dagslånga eller till och med veckolånga vandringar mot långhus bebodda av icke-relaterade huaoranis (huarani), alternativt andra etniska granngrupper (cohouri).

QUEHUEIRE ONO

Resan sker med kanot och innebär en del strapatser, där alla får kliva i och ur kanoten på grund av lågt vatten och träd som fallit i floden, men efter två dagar anländer vi till Quehueire Ono. Jag hoppar ur kanoten och tar mig med nöd och näppe upp för den två meter leriga, brant sluttande flodkanten och går mot byn. Fransmännen fortsätter vidare tillsammans med den äldre huaoranibroder. Själv möts jag nu av den yngre, som antagligen snabbt kunde ta sig hit till fots när han väl slapp bli sinkad av en långsam och trött svensk. Han hjälper mig med packningen och visar var jag kan slå upp mitt tält.

Quehueire Ono grundades för ungefär sex år sedan när några huaorani från bosättningen Dayono, bestämde sig för att ge sig av cirka två och en halv dagsmarsch bort mot nygamla jaktmarker. "Vi flyttade för att leva i djungeln igen, som vi gjorde förr tiden", berättar en äldre man. "Det här landet tillhör våra förfäder".

Smutsig och svettig efter en lång resa tar jag ett bad i floden i sällskap av huaoranibarn och ungdomar. Jag ser några slöa förbipasserande hägrar och sköldpaddor (paqë), eller kanske en kajman, som plaskar på andra sidan floden. Därefter visas jag till huset där min guides föräldrar är bosatta. Modern halvligger i sin hängmatta, och sträcker med en vänlig gest fram en skål med banandryck (pëenë). Fadern petar bestämt in mer ved i elden. Ingen säger något. Jag gör mitt bästa för att begripa och vidta gällande bordsskick, och försöker smälta in i denna för mig främmande miljö utan att i detta första skede göra allt för stora blunder.

Efter missionärernas intåg har huaoranis kulturella praktik vad gäller familje- och alliansbildande förändrats. Fler huaoranigupper kan numera bo i samma by och också i ett mer permanent boende. Detta har lett till andra sätt att bilda familj och inte minst ett fredligare liv. Död från internetniska konflikter har minskat och barnafödand-

Spillolja står i lågor i närheten av Huaoraniland – dumpningen är ett hot mot regnskogen och deras människor av icke tidigare upplevd dignitet.

det ökat, vilket påverkat den demografiska utvecklingen positivt. Populationen i Tihueno ökade under åren 1967 till 1973 från 350 till 525 invånare. Ett exempel på negativa konsekvenser är dock nya sjukdomar. 1969 i Tihueno smittades 22 huaoranis av polio, 16 dog och sex förlamades.

Som nämnts vill huaorani ha ett självständigt liv med jakt och samlande. Jag får mot alla odds följa med ut på jakt, en händelse som fick mig att se detta ännu klarare. Vanligtvis jagar de individuellt i en radie på en till två dagsmarscher. Över axeln bär de tre meter långa blåsrör, och en pirayakäke för att kunna vässa de kureradoppade pilarna i bambukogret. Ju längre blåsrör desto snabbare pilar. Plötsligt stannar en av dem och plockar fram en pil. Han lindar något som liknar bomull i pilens bakkant, fyller lungorna med luft, riktar blåsröret snett uppåt mot ett träd. Kort därefter seglar en hockohöna ner i backen med en dov duns.

SVART SOM OLJA

Något som talar emot en gynnsam utveckling för huaoranis population är närvaron av multinationella oljebolag. Dessa utgör en mäktig kraft, vars verksamhet gör stora och irreparabla ingrepp i El Oriente. Prospektering i större omfattning inleddes av amerikanska Texaco år 1972, men har därefter följts av många andra. Under mars månad 2003 inledde även svenska Skanska, i koalition med ecuadorianska Petrobras och Tecpecuador, oljexploatering i Huaoraniland. Företrädare för oljebolagen försöker kontrollera sjukvård, skolor och ekonomisk utveckling i detta område.

Jag har sett oljebolagens dammar, stora som simbassänger, fyllda till bredden med dumpad spillolja. När det regnar, vilket det gör titt som tätt, svämmar dammarna över och oljan rinner ut i floder och vattendrag. Förgiftat vatten dödar fisket och leder också till att huaorani drabbas av allvarliga hälsoproblem som andningsbesvär och hudsjukdomar. Detta bekräftas av källor från sjukhus i El Coca. Missionärernas verksamhet har av många betraktats som ett hot mot huaoranis kultur, men den har också bidragit till att huaoranipopulationen ökat. Oljebolagens verksamhet utgör sannolikt ett hot av helt annan dignitet.

PÅ VÄG HEM

Jag packar mitt tält och samlar ihop mina saker i ryggsäcken. Efter en veckas vistelse i Quehueire Ono ska jag resa vidare. Den äldre huaorani-brodern är villig att guida mig till huaoranibyn Wentaro, och vi börjar vandra uppströms längs floden Shiripuno.

När det regnar svämmar dammarna över och oljan rinner ut i floder och vattendrag.

PS: ONHHAЕ är en organisation med ambition att förhindra skogs- och oljebolagens rovdrift i Huaoraniland. Jag tror att det är viktigt att huaorani får större kontroll över sina landrättigheter, och mer inflytande över de resurser som finns både över och under jord i detta område.